

VARGHA KÁLMÁN

MÓRICZ ZSIGMOND ÍRÁSBELI ÉRETTSÉGI DOLGOZATA MAGYAR IRODALOMBÓL

1.

Móricz Zsigmond magyar irodalmi érettségi dolgozatának eredeti példánya a latin, német, görög és mennyiségtan dolgozataival együtt a kisujszállási gimnáziumból 1954-ben megőrzésre a Szolnoki Állami Levéltárba került. Jelenleg is ott őrzik.

Móricz magyar irodalmi dolgozata értékes dokumentum. Nemcsak érett és élvezetes stílusa, egyértelmű és világos történelemszemlélete érdemel figyelmet, hanem az is szembetűnő, hogy anyagát milyen biztonsággal kezeli és ha Katonáról meg is feledkeznek — az 1820-as évek irodalmáról szólva — a dolgozat szűk határain belül mennyire érzékeltetni tudja a kor irodalmi életét, mozgását.

Első jelentős irodalmi tanulmánya szintén ezzel a korszakkal foglalkozik. Négy évvel érettségije után, 1903-ban jelenik meg az Urániában *Bajza nagy polémiái* c. terjedelmes tanulmánya, amelyben Bajza irodalmi és irodalompolitikai szerepét elemezve a 20-as évek egész irodalmi életét színesen és érdekesen, nagy intenzitással vázolja fel.

Az érettségi dolgozat hiteles másolatát és a Móriczra vonatkozó iskolai személyi adatokat *Antal Árpád* és *Járomi József* levéltárosok küldték meg kérésünkre szerkesztőségünknek. Móricz Zsigmond kisujszállási éveinek kiváló életrajzi összefoglalása *Kiss Tamás* dolgozata: Móricz Zsigmond ifjúsága. (Kisujszállási évek) ITK 1954.

2.

Móricz Zsigmond írásbeli dolgozatának szövege:

Irodalmunk állapota a jelen század huszas éveiben

Bessenyei művei voltak az első fecskék, az ő gárdájának a hangja volt az első fuvallat, mely a tavaszt jelentette a magyar irodalomra. Azóta a levegő mindinkább enyhült, az ég mindjobban kiderült s az irodalmi iskolák, mint szorgalmas földmivések készítették elő a talajt. Kazinczicék megmunkálva a földet, már magot hintettek, mikor végre jöttek a XIX század huszas évei, éltető levegő, csirakeltő szellő támadt s kipattantak a rügyek, üdén sarjadzott elő a virág, a lomb, fagy sem, dér sem bántotta, s a fakadó, bomló rózsabimbók kedves illatát messze ragadta a langy tavaszi szellő.

Harminc évvel azelőtt, hogy így teljesen megjelent a tavasz, 1790/91-ben úgy látszott, hogy már akkor megjött az, csak később tűnt ki, hogy csupán csalóka fény volt még akkor.

Az országgyűlés reformokat hoz, megszilárdítja az alkotmányt, a közélet felpeszdül, de a bécsi kormány nem enged: »mi?« a dolgozatot javító tanár megjegyzése), hogy meg erősödjék. Metternich politikája gyarmattá akarja tenni Magyarországot. Vas szigorral nyom el minden szabadságra irányuló törekvést s a nemzet belefárad a küzdelembe, téltlenségbe sülyed, melyből nem bírja felrázni még egy Berzsényi lelket rázó lantja sem.

Végre 1823-ban a kormánynak újabb, nagyon is szembetűnő önkénykedésére, az utjoncozási és adó rendeletre, fellázad az ország s fegyverkezik végelkeseredéssel életre halálra, az alkotmányért, a szabadságért.

Míg a nemzet politikailag ilyen állapotban volt, míg harminc éven keresztül tespedett, íróink szorgalmasan dolgoztak, megvívták a nyelvújítás harcát, s épen végére értek, mikor egy új áramlat kezdett folyvást erősbödni az irodalomban, mely szoros kapcsolatban volt a társadalom, a közszellem ujrábredésével.

Általában, egész a huszas évekig alig volt az írók és a társadalom között valami szorosabb kötelék, azok nem bírtak erre hatni s viszonzásul a közéletben nem sokra becsülték az irodalmat. Pestnek lehet köszönni, hogy az irodalom magasabbra emelkedett. Már Kármán kimondotta, hogy addig egységes jelentős munkát íróink nem végezhetnek, míg központ nincs, ő Pestet jelölte ki annak, azonban tervét keresztül nem vihette. Majd a Révai nyelvészeti vitatkozásai vonták Pestre a közfigyelmet, úgy hogy e korban már elismert központ. Azonban nincs még csak egy társulat sem, a mely kezébe vegye a kormányt, úgy hogy egyes tudománypártoló hazafi tervei képviselik az irodalmi irányzatokat is. Különösen a Vitkovics

*Érdalmunk állapotai
 a jelen század hússas évében*

Bessenyei márai voltai az első felelet,
 az ő gardájának a hangja volt az első fe-
 vallat, mely a tavaszt jelentette a magyar
 érdalomra. Azóta a levegő mindenki által
 ismételt, az is megélt, elvisei hirtelül s az
 érdalmi szótól, mint bizonyos föld
 miveltet lételettől elő a társul. Bessenyei
 szorg megmunkálva a földet, márai megélt,
 hirtelül, miként végre jöttök a s a hússas
 hússas éve, ellátó levegő f. ismételt, szelle
 támadt s hirtelentől a magyar, adon
 szorgadott elő a tavaszt, a tavaszt, fegyverem
 elő sem bontatta, s a tavaszt, tavaszt a
 szabamórt kedves állatát misen ragadta
 a langy tavaszt, szelle.

Humánus volt az első, hogy egy
 lépésen megélt a tavaszt, 1844-ig
 úgy látott, hogy márai uttor megélt az
 ismét lételettől az úgy ismételt, szelle
 fény volt meg az uttor.

A tavaszt, szelle, szelle, szelle, szelle,
 szelle, szelle, szelle, szelle, szelle, szelle,
 szelle, szelle, szelle, szelle, szelle, szelle,
 szelle, szelle, szelle, szelle, szelle, szelle.

Móricz Zsigmond írásbeli érettségi dolgozatának első lapja

Itt volt pályán meg mindig nem állhatott a ke-
nyeskenesre, legkevésbé rácsot, mint Szepesváry és a
Vörösmarty keszvényen lengelet elölük, a hűvös
nem dijazták ihel, legfeljebb a magyar állam, vel
dányt nyernék tisztelődijut. A konyvok his
dara legközelebb előfűtés után törtent, ha
nincs elég előfűtés, nem adták ki. A kela
dás is ilyen nekien megy. Bismarckos
közvetlen vidéken, s így hűvös uton jut el
meg a legkiválóbb konyv is megvételre.

Allatában ^{örvén} kinn a konyvot igen
fontos szerepe van arodalom történeté-
ben. Ez vetette meg a tudományok alapját
a magyar arodalomnak s ha örökösök me-
retet nem adták is, aránylag az előző
korkot képest átlagosan elég magas.

Ima ilyen volt az az ötvösök nagy
vadászokkal festve. Halálával kell gondol-
niuk a konyvot is a konyvot is a konyvot is
fikt megvételük a konyvot is a konyvot is
arodalmukat a konyvot is a konyvot is
Arany, Petőfi, Tompa, majd Jókai, Kemény,
Czybulski és mások.

Móricz Zsigmond.

Itt van az a konyvot is a konyvot is a konyvot is
a konyvot is a konyvot is a konyvot is a konyvot is

Jókai

Jókai
László Barcs

Móricz Zsigmond írásbeli érettségi dolgozatának utolsó lapja, aláírásával és a szaktanár bírálatával

háza volt híres, Széphalom után mintegy második középponttá lesz már e korban. Itt gyülekeznek az írók, itt vitatják meg az irodalmi kérdéseket, innen indulnak ki a modern eszmék, irányzatok.

Még inkább az írókra vonta a táblabíró nemzet figyelmét a Marczibányi féle jutalmak kiosztása, mely nagy fénnel történt, pl. 1820-ban maga a nádor adta ki.

A felbresztett érdeklődést az Auróra kör ápolta, és fokozta. Ennek feje Kisfaludy Károly, kit jelleme, élete, meggyőződése egészen új irány hívévé avattak.

Igy lépett fel a Kazinczy Ferenc és iskolája hideg, szabatos klasszicizmusával szemben a modern romanticizmus. Még a lírában Berzsenyit, Kölcseyt, Kazinczyt ünneplik, de már fellép Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza stb. új hanggal, új érzelmekkel, gondolatokkal gyönyörködtetve a közönséget. De a régiak sem engedik könnyen át a tért. Szemben áll az Aurorával a Hébe, mely még mindig szívesebben látja a régi iskola hiveit.

A nemzet az újat kedveli jobban. Ekkor fellép Kisfaludy a drámairás terén. Egyre-másra jelennek meg híres szomorujátékai, melyek óriási hatást gyakorolnak, hazafias tárgyakkal, lelkesítő hangjukkal. A közvélemény követeli a hazafiasságot, erőt akar meríteni a múltból, a jövőre, s mindenki szükségét érzi egy nagy nemzeti eposnak, amelyet már Csokonay és mások is terveztek, a honfoglalásról. A kor epikus költői mind foglalkoznak a tárggyal, amikor megjelenik az Aranyosrákosi Székely Sándor kis éposa a Hébében: A székegyek Erdélyben. Vörösmarty, Czuczor, s mások ihlettel, lelkesedéssel olvassák s megszületik a »Zalán futása«, 1825-ben napvilágot lát s utána egész sora az ilyen tárgyú (*nem egészen szabatos kifejezés*) a dolgozatot javító tanár megjegyzése) eposoknak.

Bámulattal, lelkesedéssel olvassa mindenki a Zalánt, mely megvalósította az ideált, megfelelt a várakozásnak. A közönség, és az írók mindnyájan megtalálták a mit vártak. Az a hazafias tárgyban, lelkes hangon, az elragadóan gyönyörű részletekben merült el gyönyörrel, ezek szintén megelégték mindent, amit kerestek, romantikus, klasszikus, ortholog, neolog.

A »Zalán futása« talán a legkiemelkedőbb pontja a huszas évek irodalmi működésének. Mintegy egyesíti magában a kor összes céljait, s végrehajtja azt a feladatot, mely ennek az évtizednek jutott osztályrészül: kiegyenlíteni egymással a két tábor, (*»melyiket?»* a dolgozatot javító tanár megjegyzése) átvezetni az irodalmat a nyelvújítás korából, az igazi becses irodalmi korba.

Tudományos működése ennek az évtizednek nincsen valami nagyértékű. Természetesen is látszik, hogy mialatt a nemzet életkérdése forgott kockán, összes íróink minden erejüket neki szentelték, s nem mentek messzire az abstract tudományokban. Horvát István például nagy tudományát arra szentelte, hogy lelkesítően hasson a korra s történeti munkásságának úgyszólván csak abban a korban volt nagy értéke. A nyelvészet terén Révay uralodik, azon az alapon áll ma is ez a tudomány amelyre ő felemelte.

Míg ilyen közérdeklődéssel kíséri az olvasóközönség az írók műveit, addig azok magán életével bizony még nem igen törődik. Az írói pálya még mindig nem alkalmas a kenyérkeresetre, leghíresebb íróink, mint Kisfaludy Károly, Vörösmarty keservesen tengetik életüket, a kiadók nem díazzák őket, legfeljebb bizonyos számú példányt nyerneik tiszteletdíjúl. A könyvek kiadása legtöbbször előfizetés útján történik, ha nincs elég előfizető, nem adják ki. Az eladás is ilyen nehezen megy. Bizományosok terjesztik vidéken, s így házi uton jut el még a legkiválóbb könyv is messzebbre.

Általában azért ennek a kornak igen fontos szerepe van irodalomtörténetünkben. Ez vetette meg tulajdonképen alapját a magyar irodalomnak s ha örökbecsű műveket nem adott is, aránylag az előző korhoz képest átlagos értéke elég magas.

Ime ilyen volt ez az évtized nagy vonásokkal festve. Hálával kell gondolnunk a szorgalmas és lelkes munkásokra kik megmutatták az utat, amelyen haladva irodalmunkat európai színvonalra emelték Arany, Petőfi, Tompa, majd Jókai, Kemény, Gyulai és mások.

Móricz Zsigmond sk.»

A dolgozatot javító tanárok megjegyzése:

»Ha kerül is benne egy kis »juvenilis abundantia«, általában véve szép és szerkezetében is sikerült dolgozat. Kár, hogy Katont meg sem említi.«

jeles

Kisújszálláson 1899 máj. 25.

Békésy sk.

Szeremley Barna sk.

Az alábbiakban közöljük a kisujszállási ev. református főgymnázium érettségi vizsgálatokról szóló kimutatásának Móricz Zsigmondra vonatkozó részét:

»Móricz Zsigmond, született Csécsén (Szathmár vm.) 1879 július 6-án; a középiskolai tanfolyamot elvégezte, és pedig: I.—III. osztályokat a debreceni ev. ref. főgymnáziumban, IV.—V. osztályokat a sárospataki ev. ref. főgymnáziumban, VI.—VIII. osztályokat a kisujszállási ev. ref. főgymnáziumban.

A következő osztályzatokat kapta az érettségi tárgyakból: Magyar nyelv, Történelem, Természettan vizsgáinak végeredménye *jeles*. Latin nyelv, Görög nyelv, Mennyiségtan vizsgáinak végeredménye *jó*. Német nyelv vizsgáinak végeredménye *elégséges*. Az összes vizsgáinak eredményeként *jól* érettnak nyilvánították. (Móricz születési dátumát hibásan jelzi a kimutatás: Móricz 1897 június 29-én született, július 6 pedig a keresztelő dátuma.

LÁSZLÓ JÁNOS

GÁRDONYI GÉZA TITKOSÍRÁSÚ NAPLÓJÁNAK MEGFEJTÉSE

I.

Megoldódott Gárdonyi Géza élete utolsó esztendeinek rejtélye. Fiókszámra maradtak fenn a különös ember halála után fantasztikus írású kötetek, amelyek a második világháború alatt, részint talán már azelőtt, egy kivételével eltűntek vagy megsemmisültek, állítólag elégték vagy elégették őket. Gárdonyi még életben levő fia erre világos választ nem tud adni. Az egyetlen megmaradt naplókötet az egri Gárdonyi Múzeum relikviája, amelynek szőnyegmintaszerűen összeszövdődő, sokszor többemeletes, sokezer egymástól különböző jelcsoportból álló anyagából a Gárdonyi halála óta eltelt harminchárom év alatt senkinek egy betűt sem sikerült megfejtenie. Ennek a 242 nagyalakú oldalból álló kötetnek csaknem reménytelennek látszó megfejtésén dolgoztam hosszú ideig és sikerült eredményre jutnom.

Az alábbiakból jól látható, hogy nagy feladat volt már annak megállapítása is, hogy az ide-odakigyózó, összebogozott írásban melyek az egyes betűk, hol kezdődnek és végződnek az egyes szavak, mi az íráselemek olvasási sorrendje. Gárdonyi fia, az azóta meghalt Gárdonyi József az 1920-as évek közepén mindössze annyit tudott írni ezekről a naplókötetéről, hogy apja a magánhangzókat elhagyta és ugyanarra a mássalhangzóra több egymástól teljesen különböző jele volt, különböző keleti nyelvek írásával foglalkozott, ezenkívül alapos tanulmányokat folytatott az egyiptomi, szír és kaldeai írások megfejtéséről szóló irodalom területén s nagy gonddal ügyelt arra, hogy csak véletlenül is olyan szót ne írjon le választott jeleivel, amelynek elolvasásából továbbkutatva összeállítható lenne a sokvariációs betűsor. Ezeket a közléseket Gárdonyi titokzatoskodására való tekintettel természetesen fenntartással fogadtam, de mindez nagyjából helytállónak bizonyult, sőt a valóság még ennél is sokkal szövevényesebb. Gárdonyi reggelente kertjében levő szobájába zárkózva rajzolta apró hieroglifáit — feltehetően hét esztendőn keresztül (1915—1922) — és tudtunkkal ezekről a fentiekben kívül senkinek semmi közlést sem tett.

Munkám során megállapítottam, hogy a naplókötet egyik létező vagy létezett írásrendszerrel sincs írva, hanem a megfejtést sokszoros biztonsággal akadályozó, hihetetlenül komplikált titkosírás, amelyet Gárdonyi valóban nagyon indokoltan minősített soha meg nem fejthetőnek. Hogy az írónak ez a meggyőződése mennyire megalapozott volt és hogy miért ismétlődik a naplóban csak a legkritkább esetben ugyanaz a jelcsoport, ligatura vagy ligatúra-csoport, azt a következő számítás magyarázza meg. Minthogy Gárdonyi egy-egy mássalhangzóra 20—25 egymástól eltérő jelet is használ (a magánhangzókat általában valóban nem írja ki, csak sommásan, de többféleképpen jelöli, ha hosszú magánhangzóról van szó), ha egy öt jelből álló szóra mássalhangzónként 20—20 betűje van, ez az illető szó $20^5 = 3.200.000$ -féleképpen való leírását teszi számára lehetővé. Ha ehhez hozzávesszük, hogy sok polyphont is használ és ugyanazokból a jelekből is többféle ligatúrát tud összeállítani, még ez a nagy szám is szinte határtalanul megnő.

Megnehezítette munkámat, hogy míg a különböző régi írások megfejtése során az emberek szűkebb vagy kissé tágabb köre számára közérthetőnek készült írásokról volt szó, amelyeknek célja az olvashatóság volt az írástudók számára, addig Gárdonyi feljegyzései szándékosan bonyolult komplikáltságukkal csak saját maga számára készültek, mindenki más felé a teljes elolvashatatlanság volt a céljuk. Minthogy a ligatúrákat alkotó jelek olvasási sorrendje is elég ötletszerű és gyakran nem tájékoztat arról diakritikus jel sem, sokszor a sor-